

Marmerimitaties

Valse kunst

Auteursrecht

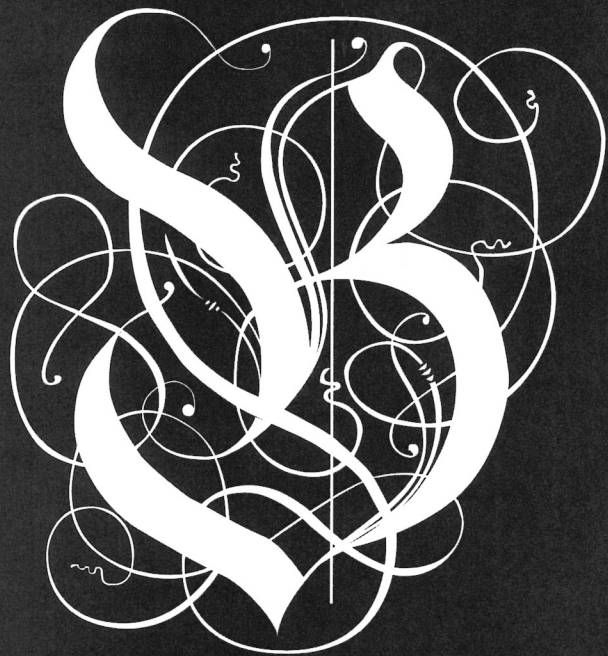
Papierstuc

Joseph Beuys

Merijn Bolink

Nam June Paik

Authenticiteit

van beek
sinds 1895
art supplies

milano katoen universeel geprepareerd

Zeer voordelig geprijsde kwaliteit
geprepareerd katoen.
Formaat 2.10 x 10 meter.

bologna linnen universeel geprepareerd

Mooie kwaliteit geprepareerd linnen met
een zeer goede prijs-kwaliteit verhouding.
Formaat 2.10 x 10 meter.
Bestelnummer: 119040

maastricht katoen ongeprepareerd

Zeer mooie, dikke kwaliteit, ongeprepa-
reerde katoen. (310 g/m2).
Formaat 2.10 x 10 meter.

gent linnen ongeprepareerd

Dicht geweven mooie kwaliteit linnen op
extra breed formaat.
Formaat 3.10 x 10 meter.
Bestelnummer: 119048

**kom naar onze winkels voor
nog meer soorten linnen en katoen**

Alle prijzen zijn netto en incl. BTW. Zetfouten en prijswijzigingen voorbehouden.

profiteer nu van onze grote en rechtstreekse inkoop

prijzen op aanvraag!

Natuurlijk kunt u bij Van Beek ook
uw doeken laten spannen op het
formaat en doeksoort naar uw
keuze. Ook voor reeds beschadigde
doek dat opnieuw opgespannen
moet worden, heeft Van Beek de
beste mogelijkheden.

Kortom Van Beek maakt de beste
basis voor uw schilderij.

linnen en katoen

antwerpen linnen universeel geprepareerd

Een topkwaliteit linnen met middelgrote
structuur. Uitstekend universeel geprepa-
reerd. Formaat 2.10 x 10 meter.
Bestelnummer: 119001

brussels linnen universeel geprepareerd

Zeer mooie kwaliteit met een regelmatig
fijne structuur. Uitstekend universeel
geprepareerd. Formaat 2.10 x 10 meter.

van beek postorderservice

- groot assortiment kunstenaarsbenodigdheden
- supersnel bij u thuis afgeleverd
- gratis bezorgd door heel Nederland vanaf f250,- ex. BTW*

*Onder de f250,- ex. BTW berekenen we f17,50 transportkosten. Voor rollen schildersdoek, schil-
dersdoek op raam, (wissel) lijsten en afwijkende papier formaten worden verpakings- en transport-
kosten tegen kostprijs aan u doorberekend.

bel voor de gratis prijslijst en kleurkaart

bestel en bespaar!

T 020 - 658 22 17 **F** 020 - 659 88 41 **@** sales@vanbeekart.com

amsterdam
Stadhouderskade 62 - 65
1072 AD Amsterdam
tel. 020 - 66 21 670

eindhoven
Kruisstraat 80 - 86
5612 CK Eindhoven
tel. 040 - 24 39 671

rotterdam
Hoogstraat 58-64
3011 PT Rotterdam
tel. 010 - 233 00 35

Redactioneel

De jaarlijkse KunstRai is weer achter de rug. Dit
jaar heeft het aantal bezoekers weer een record
gebroken. Toch is onze indruk dat steeds minder
kunstenaars zin hebben om naar deze publieks-
beurs te komen. Het ter verkoop aangeboden
werk zag er ook braaf en voorspelbaar uit.
Spraaakmakende galeries ontbraken dit jaar. Deze
waren er dit voorjaar wel op de nieuwe beurs in
Maastricht, de MAF, die in het publiciteitsgeweld
van de TEFAF duidelijk het onderspit heeft
moeten delven. Zelfs kunstenaars uit Maastricht
waren onbekend met het feit dat er tegelijker-
tijd met de TEFAF ook een beurs voor heden-
daagse kunst werd gehouden.

Bovenstaande illustreert naar onze mening feit
dat er nog steeds een kloof gaapt tussen het
grootste deel van het kunstbedrijf en de meer
avant-gardistisch ingestelde instellingen. Binnen
het kunstvakonderwijs geldt hetzelfde. Een tijd
terug verklaarde een directrice van een groot
museum in een kunstprogramma op tv dat je
alleen nog leert schilderen op een particuliere
kunstacademie. Binnen de context van dat
programma viel dat uit te leggen als dat je daar
tenminste nog leert verkoopbare kunst te
maken. De officiële academies zijn wars van het
ambachtelijke. Materialen en technieken als
vak worden niet meer gegeven, bronsgieterijen
aan de scholen zijn gesloten. In het 'andere
circuit' is er juist meer vraag naar het 'ambachte-
lijke'. De laatste jaren alleen al zijn in Nederland
zo'n 15 bronsgieterijtjes bijgekomen.

Kun je heden ten dage met traditionele technie-
ken nog authentiek werk maken? Een kern-
centrale schilderen met een vijftiende-eeuwse
ei-temperatechniek vind ik ook niet echt ver-
nieuwend. Maar met de mezzotinten van Joop
Vegter op de KunstRai kreeg ik toch een ander
gevoel. De mezzotint was vroeger de reproduc-
tietechniek bij uitstek, het toppunt van ambach-
telijkheid. Vegter past deze techniek toe van-
wege de eigenheid van de inktuid, die met
geen andere techniek te evenaren is. In die zin is
het authentiek werk. De betekenis van het
materiaal en van het techniekgebruik in de
hedendaagse kunst zou het forum kunnen vor-
men waarop een vruchtbare discussie mogelijk
wordt tussen de verschillende stromingen.

Nb. Het in *km Nieuwsbrief 3* besproken boek
The impact of MODERN PAINTS blijkt sneller
te bestellen via Tate Gallery (£ 16,99):
ISBN 1 85437 287 4

Pieter Keune

vak informatie voor beeldend kunstenaars en restauratoren zomer 2000

Inhoud

INLEIDING	
4	De gave en de vloek van het authentieke Peter van Mensch
MATERIEËLE EN CONCEPTUELE AUTHENTICITEIT	
5	Vervangbare authenticiteit Jan Hoet en Frederika Huys Beheer en behoud van <i>Wirtschaftswerte</i> van Joseph Beuys
7	Het reorganiseren van de werkelijkheid Frank van der Ploeg Interview met Merijn Bolink
12	De computer als connaisseur Vivian van Saaze Interview met Eric Postma en Jaap van den Herik
14	Twee visies op authenticiteit Harald Schole Interview met Jos Houweling en Sjarel Ex
18	Keeping up apperances Nadine Bors Interview met Wulf Herzogenrath over authenticiteit bij Nam June Paik
32	Toeschrijvingsproblematiek bij Rogier van der Weyden Frank van der Ploeg Bespreking van <i>Rogier van der Weyden. Het volledig oeuvre</i>
38	Papierstucplafonds in het NS-station in Groningen Tineke Slot Jorritsma
41	Lapis lazuli tussen kantsteen en legger Katrien Keune Pigmenten en verven naar oude recepten bij Verfmolen 'De Kat'
44	Het Onderscheid Ab van Overdam en Lux Buurman Over de eigenheid van hedendaagse figuratieve (fijn)schilderkunst ten opzichte van die uit de 16 ^{de} en 17 ^{de} eeuw
VALS, IMITATIE EN MANIPULATIE	
11	Waarmerkteken bij beeldmanipulatie Redactie
22	Behoud en kopieervrijheid juridisch bekeken Annemarie Beunen Auteursrecht volgens de auteurswet
25	Echt vals Willem Vermaase Namaak in het Museum Valse Kunst
28	Net echt Bernice Crijs Het imiteren van kostbare materialen I. Marmer
ONDERZOEK	
34	Gekleurd verleden en duister heden René Boitelle Oorzaken van verdonkeren van twee 19 ^{de} -eeuwse schilderijen in Museum Mesdag
36	Treksterkte van een aantal veelgebruikte lijmen Claartje van Haften
11	Opkomst en ondergang van Animari Genetica van Theo Jansen
47	Colofon

Omslag:

Levensmiddelen van de installatie *Wirtschaftswerte* (1980) van Joseph Beuys opgeslagen in plastic boxen. Foto: Dirk Pauwels.

Authenticiteit

Twoe interviews, twee visies op de plek, de tijd en de handeling

Jos Houweling, hoofd van het Sandberg Instituut, zoekt personen van wie het werk hem motiveert en hem stimuleert om de makers van dat werk – met authenticiteit – te ondersteunen. Sjarel Ex, directeur van het Centraal Museum, zoekt kunst die hem mateloos interesseert, maar noemt liever geen namen. Harald Schole

Ik heb aan Jos Houweling en Sjarel Ex in principe dezelfde vragen gesteld, met het idee zo twee visies naast elkaar te kunnen presenteren. De omgeving en de voorwerpen die toevallig op tafel lagen, waren echter zo verschillend en de gesprekken bleken zo anders te verlopen dat de antwoorden op mijn serie vragen niet naast elkaar gezet konden worden. Een poging om achteraf een integratie van beide interviews op te zetten, zou snel stranden op de onverwachte wendingen en de verschillende gezichtspunten die aan orde kwamen.

Jos Houweling: ‘We heten niet voor niets Sandberg Instituut, verwacht van mij geen theoretische verhandelingen.’

Jos Houweling is hoofd van het Sandberg Instituut en in het gebouw aan de Generaal Vetterstraat in Amsterdam vindt het gesprek plaats. Houweling laat in het Sandberg Instituut, in Sandberg 2 in Hoorn en op het Westergas-fabrieksterrein in Amsterdam regelmatig zien wat hem interesseert. Waar overlapt zijn interessegebied het thema authenticiteit? Een vraag die in een unieke omgeving, met een unieke geschiedenis en een uniek persoon door de geboden context als sneeuw voor de zon verdwijnt. De authenticiteit is er voelbaar, hoorbaar, zichtbaar. Maar daarmee is de vraag nog niet beantwoord.

Jos Houweling zag zich in zijn programma *De kunstombudsman* al geconfronteerd met deze vraag en heeft toen ongeveer geantwoord, dat de ene kunstenaar zijn bekwaamheid zoekt in het hoogwaardig vakmanschap. De violist bijvoorbeeld legt zich erop toe, om de partituur steeds beter te kunnen spelen. Aan de andere kant is er de kunstenaar die zoekt naar vooruitgang en toevoegingen. De toevoegingen zijn gerelateerd aan de tijdgeest en het optimaal

gebruik van het materiaal. Het begrip authenticiteit is daarmee nog niet binnengehaald. De vooruitgang van een ijzeren tandartsboor naar een watergekoelde hoogwaardig stalen boor is meetbaar. De vraag of de mensheid wel vooruit gaat, steeds beter wordt, eerlijker, of juist gemener dan tweehonderd jaar geleden, is een discussie waar we in dit artikel niet naar toe willen. Vooruitgang is moeilijk meetbaar te maken, maar is er natuurlijk wel. Houweling kijkt naar het individu; wie kun je stimuleren, waar zit de bevoegenheid? En nog meer; waar ziet hij een antwoord op zijn eigen bevoegenheid als opleider en motivator? De authenticiteit van de kunstenaar is niet verbonden aan materiaal. Zijn houding als een bevoegen opleider richt zich op de kunstenaars en minder op een theoretische verhandeling. De keuze voor het individu en voor een andere houding van de kunstenaar geeft Houweling ruimte om voorbeelden te noemen en het illustreert zijn zoektocht naar authenticiteit.

Eigenzinnige waarneming

In de studio's van Jan van Munster in Renesse, één met een plattegrond van een plusteken en de ander een minteken (zie ook *kM* 31, p.41),

mocht Birthe Leemeyer werken. Het weidse landschap en de Hollandse luchten, te zien door het venster, inspireerden haar. In de traditie van de Hollandse meesters schilderde zij het landschap, nu niet met verf maar in woorden. Zij was gefocust op een stukje landschap. Vijf verschillende verhalen op cassette vervingen het schilderij en de schildersezal. Zij slaagt er in om met andere middelen dan olieverf op doek een overtuigend schilderij voor je geestesoog neer te zetten. De ruimte die Job Koelewijn zichtbaar maakte door de achterwand in de galerie van Fons Welters af te breken, leveren onvergetelijke beelden op. Je keek in de troeperige niet onderhouden tuinen. De rommelige, groenige en kleine Jordaantuinjes wierpen een ander licht op je waarnemingsvermogen (zie ook *kM* 33, p.24). Een andere houding van kunstenaars op de maatschappelijke context ziet Jos Houweling ook bij het kunstenaarscollectief *Orgacom*.¹ Zij nestelen zich in bedrijven en instellingen. Dat is een totaal andere benadering. Een voorbeeld: het personeel van een bibliotheek was zich niet bewust van de plek waar ze in de pauze gingen zitten. *Orgacom* laat zien hoe posities en rangordes aanwezig zijn, welke groepjes er aan telkens dezelfde tafel zitten. De maatschappelijke vraag is er en de grens tussen kunst en bedrijfsleven wordt gepasseerd. Het levert een andere wijze van openbaarmaking en voor Jos Houweling een andere manier van kijken op. Sommige bedrijven raadplegen filosofen en zoeken de kunst ook op, maar het gaat er om de vraag om te keren. Kunstenaars zijn in staat het perspectief te verdraaien en andere zaken aan te orde stellen.

De authenticiteit komt in zicht.

Op het terrein van jonge vormgevers en VJ's vermengen de beelden van jongeren- en massacultuur zich met beelden uit de kunstwereld. Het gaat om de middenpositie. De actie tussen mensen, tussen het zogenaamde 'low' en 'high culture', wordt daardoor gestimuleerd. Gerald van der Kaap, Micha Klein, Renée Kool zijn de bekende voorbeelden.

Vooruitgang en vernieuwing

Is authenticiteit aan vooruitgang en vernieuwing verbonden? De veranderingen zijn er, in zekere

zin meetbaar, zeker waarneembaar. De grensverleggende kunst uit de jaren zestig had noodzakelijk een provocerend karakter. Nu zijn maatschappelijke veranderingen geaccepteerd en merk je dat kunstenaars reageren op de invloed van de moderne media. Momenteel verzorgt een student van het Sandberg Instituut een project voor internetradio, vergelijkbaar met de beginperiode van Houweling, zo'n twintig jaar geleden, aan de Gerrit Rietveld Academie, toen studenten een televisieprogramma hadden. Houweling verzorgde de apparaten en stimuleerde de ontwikkeling. Hij concludeert dat de vooruitgang, die in het begin van het gesprek ter sprake kwam, eigenlijk een cyclische beweging is, waarbij hij denkt dat vooruitgang geen verbetering is. Houweling vervolgt: 'het tijdsbeeld krijg je als kunstenaar cadeau en dat moet je weten te gebruiken.'

Met de gewenning aan de snelheid van televisiebeelden is het nu mogelijk om het programma *eenminutent.v.*, dat op het Sandberg Instituut wordt gemaakt en een acceptabel fenomeen is geworden, te laten slagen en vooral aantrekkelijk te laten zijn voor de kijker. De eenminuut filmpjes hebben de snelheid en afwisseling, waar de moderne zapper aan gewend is. Het Sandberg Instituut geeft deze tapes op een bescheiden schaal uit. Het is een uniek project, doordat de tapes op een niet-commercial kanaal via de kabel vertoond worden. Er vormt zich een internationale beweging, die bij de tijdgeest past. 'Opmerkelijk is dat de ontwikkeling van deze kunstvorm in Amsterdam plaatsvindt. De uitzendkosten zijn in Amsterdam, wanneer je dat internationaal bekijkt, niet zo hoog.'² Het samengaan van technische vernieuwing en authenticiteit is te vinden in het werk van Liza May Post. Zit in haar foto's beweging of is het videobeeld stilgezet? Haar *moving stills* bevinden zich in een gebied tussen fotografie en video. 'Het is heel traag, dat tussengebied is niet te fotograferen. Tussengebieden interesseren me; het werk overkomt je en dan stimuleer je het. Eindelijk heb ik wat gezegd', verzucht Jos Houweling. Het beeld dat ontstaat, hoort bij deze tijd, de vooruitgang en heeft letterlijk te maken met de nieuwe techniek. *Betekent dat, dat je als kunstenaar het tijdsbeeld vormgeeft?* Houweling antwoordt: 'Sandberg heeft twintig jaar geleden nagenoeg hetzelfde al gezegd. We heten niet voor niets Sandberg Instituut.'

Sjarel Ex: ‘Dan ga ik nu nog even naar het Stedelijk; daar ben ik al zo lang niet geweest’

In De IJsbreker, normaal bekend om zijn eenmalige, hoogwaardige en unieke muziekkuitvoeringen worden Sjarel Ex en ik omringd door een muzak van populaire meesterwerken. Het geluid komt op de versleten bandjes opvallend gemeen uit de luidsprekers.

Wat is volgens Sjarel Ex authenticiteit?

'Ik denk dat authenticiteit wil zeggen, dat je te onderscheiden bent van je collega's en tijdgenoten en dat je iets te melden hebt. Dat je iets kunt tonen dat door anderen niet op die manier wordt gedefinieerd. Authenticiteit heeft vele vormen en authenticiteit is volgens mij een mediumloos talent en mediumrijk talent. Authenticiteit kan blijken, doordat je enorm goed kunt opereren in de media, goed kunt schilderen of schrijven, of dat je in een bepaald medium kunt uitdrukken. Authenticiteit is persoonsgebonden en je kunt het op vele manieren tot uitdrukking brengen. Talent is niet voor één gat of voor één medium te vangen.'

Is authenticiteit aan vernieuwing en vooruitgang verbonden?

'Vooruitgang is geen onderdeel van het begrip authenticiteit.'

Hoe bereik je dat je steeds authentiek bent?

'Ik denk puur door in balans te zijn met wat je wilt en wat je kunt. Dat je een zo eerlijk mogelijke verhouding weet te bereiken tussen dat wat je in je hoofd hebt en dat wat uit je handen komt.'

Hoe verhoudt originaliteit zich met authenticiteit?

'Een kunstenaar hoeft niet per se origineel te zijn, dat lijkt mij onmogelijk. Ik denk wel dat hij authentiek moet zijn, zowel in zijn persoonlijkheid als in zijn kunstenaarschap. Authentiek heeft iets persoonlijks, gevormd door persoonlijke bagage en mogelijkheden. Originaliteit is van buitenaf opgelegd en heeft meer invloed naarmate men de kunstenaar apprecieert.'

Op de vraag wat een authentiek kunstwerk is, is Ex snel klaar.

'Een authentiek kunstwerk is gemaakt door een authentiek kunstenaar, dat is duidelijk.'

Wat is dan een authentiek kunstenaar?

'Een authentiek kunstenaar is iemand waar leven en werk een eenheid vormt. Het is de kunstenaar die op een bepaald gebied zo goed mogelijk wil worden, zo precies mogelijk en ook zo ver mogelijk probeert te gaan. Een kunstenaar die in een volledige overgave zijn werk wil maken en zijn leven wil vormgeven. Ik geloof minder in de kracht van de kunstenaar, die naast zijn werk nog allerlei andere zaken doet. Ik geloof niet dat het kunstenaarschap is te combineren met een kantoorbaan.'

Wat moeten kunstenaars dan? In Nederland zijn allerlei subsidiemogelijkheden, maar daarbuiten moeten kunstenaars op andere wijze zien te overleven.

Ex geeft een uitweg: 'Als je moet werken voor je financiële bestaan, dan verdient het de voorkeur een omgeving te zoeken waar je inspiratie uit haalt, zodat het werk zo dicht mogelijk bij de bron ligt, waar de kunst ook vandaan komt. Bij de geestelijke bron, wel te verstaan. Voskuil, die prachtige boeken schrijft over het ambtenarenbestaan, is hier een mooi voorbeeld van; hoe werken, leven en kunst samengaan. Bij Peter Struycken is alles even precies en even uitgesproken, even gearticuleerd. Hij is vierentwintig uur serieus met eigen werk en de zaken die met kunst te maken hebben bezig. Dat leidt ook tot een verbetering van je positie en betekent dat je meer te melden hebt. Struycken spreekt zich uit en staat in een voortdurende kritische verhouding met theater, historie, ruimtelijke ordening en zaken in het atelier. Daan van Golden weet leven en werken eveneens heel mooi te combineren.'

Ex citeert Goethe: 'Kunst ist eine erhabene zum Fanatismus verpflichtene Mission.' (kunst is een verheven tot fanatisme verplichte missie).

Val je anders als kunstenaar af?

Voor Sjarel Ex wel, maar 'het gaat erom welke eisen je aan je zelf stelt. Gaat iemand alleen op een zaterdagmiddag erop uit om het landschap te schilderen dan is het voor die persoon zelf nog wel goed. Er zijn dus allerlei gradaties. Je moet te raden gaan bij je eigen bron, bij wat je

Alle stills zijn van videoband *deeenminuten; 20 uit negenen-negentig*, Amsterdam (Sandberg Instituut) 2000.

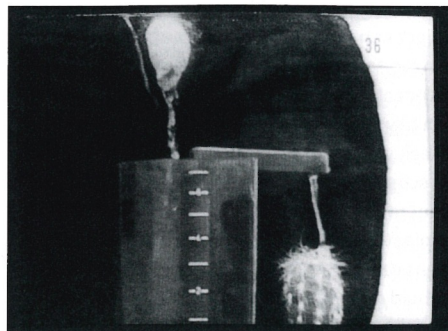
Videostill uit: Jennifer Tee, *Onions*.

Videostill uit: Alexandra Rouppe van der Voort: *Mijn rust*.

Videostill uit: Helmut Dick, *Koffiezetapparaat*.

Videostill uit: Allard Zoetman, *Adults*.

Videostill uit: Florian Göttke, *Geen titel*.

Videostill uit: David Küenzi & Peter Vink, *Antwerpen 12.10.99*.

zelf tegen komt. Dat is beter dan buiten je zelf in de actualiteit en elders de grenzen zoeken. Het gaat erom hoe je je zelf ziet in relatie tot de omgeving en nooit wat de omgeving van je vraagt.'

Wanneer bereik je authenticiteit?

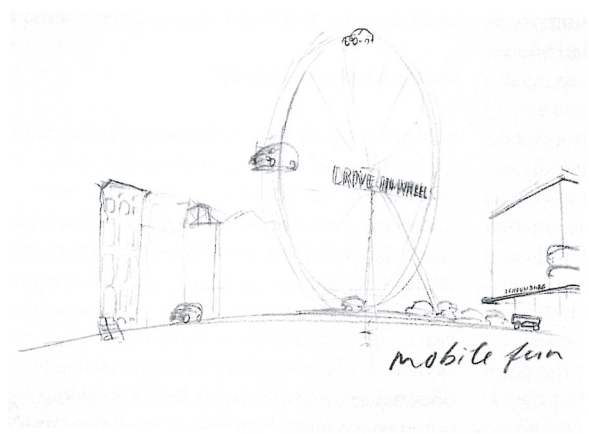
'Je bent authentiek, als een bepaalde perceptie of wereldbeeld zo belangrijk voor je is, dat je dat in je werk wilt uiten en anderen bewust wilt maken hoe je kijkt en waarom je zo kijkt. De kunstenaar schept een wereld en in zijn domein kan hij een toeschouwer uitnodigen, naar binnen lokken en meevoeren. Dat is het bijzondere van het kunstenaarschap. Je kunt iemand overhalen jouw gedachtenwereld te betreden en dat kan voor de beschouwer of toeschouwer tot een sublieme ervaring leiden. Kunstenaars werken niet puur voor zichzelf, ze zijn altijd bezig met een vorm die ook voor een ander bedoeld is.'

Ex stelt naar aanleiding hiervan een wedervraag: 'Denk jij dat er kunstenaars zijn die honderd schilderijen alleen voor zichzelf schilderen? Dat zou dan een bewuste keuze zijn en het zou dan om een bepaalde periode gaan. Of dat trouwens artistiek-inhoudelijk een positieve of negatieve periode betekent, kun je pas achteraf zien. Je bent als kunstenaar ook bezig met wie er kijkt, wie je werk bezoekt of wie er in de zaal zit.'

Drijfveer, vorm en materiaal

Authenticiteit is uiteindelijk leesbaar in drie aspecten en Ex noemt drie bronnen waar de kunstenaar uit put. 'Ten eerste de persoonlijke drijfveer om iets te doen, dan de vorm, een stel van visuele regels, waarbinnen de kunstenaar moet bewegen en zich wil uiten, en tenslotte het materiaal waarmee hij zich uit. In dit samenstelsel van drie factoren kun je elk kunstwerk beoordelen. De balans daartussen leidt tot hetgeen dat je kunt ervaren als kwaliteit. Het is een moeilijke balans tussen wat je wilt, op welke wijze je je uit en op welke manier je met het materiaal omgaat.'

Ex waarschuwt: 'Je gaat niet met allerlei eisen of criteria in de hand aan het werk. Achteraf kun je analyseren waaruit het werk bestaat. Ik merk vaak dat in het kijken naar kunst je aandacht toeneemt, naarmate je je minder ergert aan iets dat ogenschijnlijk niet deugt. Je aandacht wordt

John Körmeling, *Drive-In Reuzenrad* (1999), schetsontwerp.
Foto: Centraal Museum, Utrecht.

John Körmeling, *Drive-In Reuzenrad* (1999), tijdens *Panorama 2000* (Utrecht, 5 juni t/m 3 oktober 1999).
Foto: Centraal Museum.

niet afgeleid door iets dat hapert. Als je een oplossing die een kunstenaar heeft getroffen niet serieus neemt, ga je aan dat kunstwerk voorbij.'

Zou voor kunstenaars juist het imperfecte een aanleiding vormen om verder te gaan?

Ex antwoordt snel: 'dat is de beste educatieve opdracht: "maak een lelijk kunstwerk."'; J.C.J. van der Heyden vroeg dat aan zijn studenten. Ja, maar dan wel authentiek.'

'De bronnen van een kunstenaar zijn oneindig, een kunstenaar hoeft zich nooit vooraf te beperken. Naarmate je meer hooi op je vork neemt, de complexiteit van bronnen opvoert, is het echter meer de vraag of er nog iets zinnigs uitkomt. Het is beter je te specialiseren om tot een helder en begrijpelijk beeld te komen. Elke kunstenaar is er diep in zijn hart van overtuigd dat hij een coherent, helder en begrijpelijk wereldbeeld schept. Maar soms blijkt dat wat gedurende de nacht is gemaakt overdag wartaal.'

In de oudheid werd een orakel toch gewaardeerd?

'Ja, dat was ook zijn functie, orakelen. Het is belangrijk dat je werk door een ander als buitengewoon erkend wordt. Veel kunstenaars tonen dat zij een hele hoge dunk van zichzelf en hun werk hebben, zonder dat iemand dat kan na-voelen. Blijft de kunstenaar een roepende in de woestijn, dan is er dus niemand die hem begrijpt. Ik geloof niet dat authenticiteit uiteindelijk gelijk staat aan onbegrijpelijk of cryptisch zijn. Het is juist een onderdeel van authenticiteit en kwali-

teit, dat een kunstwerk voor anderen leesbaar is, of wordt.'

Is het kunstwerk dan multi-interpretabel?

'Multi-interpretabel is een eigenschap die er door de maker aan is toegevoegd, maar waar wij het over hebben, is dat wanneer je met tien mensen naar een werk kijkt en iedereen heeft zijn eigen interpretatie, dat dat dan komt, doordat het kunstwerk een bepaalde kwaliteit bezit die iedereen op iets anders brengt. Dan kunnen die tien mensen het onderling buitengewoon oneens zijn waar het over gaat, maar iedereen heeft wel de indruk dat zij het bij het rechte eind hebben. Dan is het kunstwerk niet multi-interpretabel, maar het betekent, dat het kunstwerk voor iedereen iets anders bezit. De kunstenaar is er in geslaagd een kunstwerk te maken waar iedereen iets anders mee heeft. Dat lijkt me prima.

Iedereen heeft zijn eigen veld van associaties, genot en weten naar aanleiding van een confrontatie met een kunstwerk en het aardige is dat dit per persoon en per moment verandert. Over vijf jaar zijn er overigens weer andere opvattingen over kwaliteit. Kwaliteitsbeleving is ook afhankelijk van het stadium, waarin je je bevindt bij het proeven van kunst, van ervaring en in welk stadium van je leven je verkeert. Ervaring van kwaliteit is een glijdende schaal.'

Er zijn meerdere soorten van kwaliteit?

'Dat komt omdat iedereen andere ideeën heeft over wat kwaliteit betekent, dat is door de context bepaald. Kwaliteit is buitengewoon subjectief, tijdelijk en eeuwig.'

Tijdelijk? Dat tijdelijke hoop je toch als kunstenaar niet?

'Een pianola tussen de schuifdeuren in 1942 kan meer indruk maken dan de uitvoering van Mahler in maart 2000 van het Concertgebouw-orkest. Dan krijg je te maken met de gevoeligheid van de ontvanger. Het gaat over veel meer dingen dan de intrinsieke waarde waarmee het werk is gemaakt. Kwaliteit wordt ook door de context bepaald.'

Ligt het dan aan de kunstenaar die de gevoeligheid van de ontvanger weet op te roepen?

'Wanneer dat je lukt, dan laat je zien dat je veel kunt en heel ver bent als kunstenaar. Ongeacht of je weet dat de perceptie heel complex is, moet je toch met kracht en overtuiging je werk weten te maken.'

Raak je niet in een mediahype verstrikt bij een te grote aandacht voor de kijker?

'Als kunstenaar maak je het werk in de eerste plaats voor je zelf en ten tweede voor andere mensen die dezelfde kick bij het kijken krijgen als de kunstenaar heeft bij het maken. Hoe groter het aantal mensen dat de ervaring deelt, des te groter (op den duur) de belangrjkheid van de kunstenaar en het kunstwerk. Je hoeft je nergens mee te verhouden en je hoeft nergens rekening mee te houden, maar beseft dat het kunstwerk een zelfstandig leven gaat leiden, wanneer je als kunstenaar uit de buurt bent en het los komt van jouw manier van werken en presenteren. Dan komt de afrekening, dan gaan anderen over het werk oordelen. Dat is het moment dat beslist wordt of het al dan niet een belangrijk kunstwerk wordt. En dat het voor je zelf belangrijk is, dat is evident. Anders kun je wel gaan handelen in IT-aandelen ...'

'Waar wil je het verder over hebben?' vraagt Sjarel Ex.

Bestaat er een glijdende schaal van authenticiteit? Wanneer is het is het werk oorspronkelijk,

wanneer een ode, namaak of plagiaat? De Mona Lisa is zo vaak als motief en onderwerp herhaald. Wanneer overstijgt het nieuwe werk het oorspronkelijke?

'Dat is gewoon een genre: kunst die over kunst gaat. TV over TV is afschuwelijk, om je dood te schamen. Je gaat er heel hard van geeuwen. Naarmate het kunstwerk ingewikkelder wordt, en dat is bij kunst over kunst het geval, wordt het voor een kleine incrowd en insiders. Het kan ongelooflijk spannend zijn voor mensen die kunnen begrijpen wat er aan de hand is. Het is een moeilijk genre, je moet goed op de hoogte zijn en sluit een deel van publiek uit. Het is een eiland waarop je wilt heersen met mensen die dezelfde beelden paraat hebben als de kunstenaar. Ik beschouw het als een vrijheid van de kunstenaar. Het is een genre waar je als kunstenaar op kunt komen, maar ik ben blij dat niet alle kunstenaars daarvoor kiezen. Als Duchamp zich alleen bezig had gehouden met het thema *Mona Lisa*, dan hadden wij waarschijnlijk nu niet geweten wie Duchamp is. Kunstenaars zijn altijd met elkaar bezig, dat geldt voor componisten en beeldend kunstenaars. Je bent gevoelig voor hetgeen waar anderen mee bezig zijn en hoe die zich uiten. Letterlijk gebruik van iets van een ander als citaat of als beeld of compositie wordt pas interessant als je er wat mee doet, het wordt herkend als parodie danwel dat je het ervaart als verbetering. Wim Kayzers programma *Van de Schoonheid en de Troost* is mooi, aardig en interessant. Maar die ene keer dat Wim de Bie samen met Annet Malherbe een parodie uitvoerde, was De Bie beter en overtreffend ten opzichte van het programma van Wim Kayzer zelf. Dan heeft het zin, dat is een soort van kritiek onder vakbroeders, waar je je aan kunt scherpen en waar het publiek met plezier naar kan kijken.'

Zo gauw kunst gevestigd is of een werk van een monumentale statuur wordt, moet je zorgen dat er snel iets anders gebeurt. Kunst is niet per definitie gecreëerd om paradigma's of onbesproken waardes te vertegenwoordigen. Kunst

die niet meer bespreekbaar of aanvechtbaar is interesseert Sjarel Ex niet zo. Dat is een veel te totalitaire opvatting over wat kunst is. Er moet lucht zijn voor humor, anarchie of dadaïstische houdingen.

Gaat dat niet tegen de exactheid en precisie in?

'Kunst moet exact zijn, maar zodra een kunstwerk een totalitair begrip afdwingt en onaantastbaar is in zijn kwaliteit, haak ik af.'

Wat is een totalitair kunstwerk?

'Deze achtergrondmuziek, de slechte muzak, notabene hier in de IJsbreker, is totalitair. En in de overdreven geplande stedenbouw waar geen ruimte onontworpen gelaten is. Waar te grote regelzucht, te grote regie en overorganisatie uit spreekt. Het is gemakkelijker aan te geven in architectuur, waar vierentwintig uur per dag de openbare ruimte geregeld is, dan bij kunst. Bij een kunstwerk zou het zo moeten zijn dat het lichtvoetig en open, ook vrijblijvend, is, waardoor het goed communiceert. Snelheid en diepgang zijn geen tegenstelling maar eigenschappen die samengaan. Een kunstwerk, waarin de maker diepgang suggereert, een blik filosofen opentrekt en dat soort zaken, is vaak niet van al te beste kwaliteit. Je hebt niet in de hand hoe iemand kijkt. Wat voor de kunstenaar diepgang betekent, kan voor de beschouwer oppervlakkig en flauw zijn.'

Je hebt en passant een paar kunstenaars genoemd, die een groot oeuvre hebben opgebouwd, aan welke jongere kunstenaars denk jij?

Sjarel Ex verwacht dat ik niet tevreden zal zijn met een lijstje namen, maar vindt bijvoorbeeld Aernout Mik en John Körmeling interessant. 'Mik werkt met vreemde sociale situaties. In het werk zitten surrealistische en absurdistische uitvergrotingen.'

De materialen en middelen waarmee kunstenaars nu kunnen werken, zijn zoveel ruimer, lijken in ieder geval ruimer dan twintig jaar geleden. Valt er nog een keuze te maken?

'Nee, kijk maar naar het werk van John Körmeling. Hij begeeft zich op het terrein van architectuur, planning en stedenbouw en is als beeldhouwer actief. Hij doet steeds scherpe uitspraken met een verbluffende kracht, ongeacht het medium. Hij maakt kunst van wat ontwerpers verprutsen. Hij is radicaal en scherp, zijn ontwerpen zijn in hoge mate kansloos. Körmeling heeft gelijk, maar krijgt het niet.'

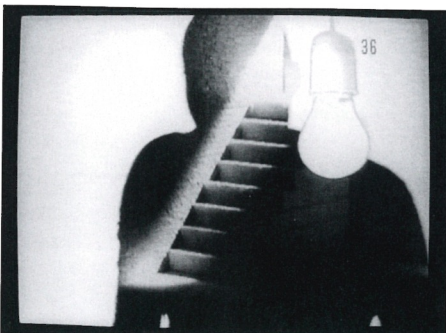
- 1 *Orgacom* (een samenvoeging van 'organisatie' en 'communicatie' is in 1998 opgericht door Teike Asselbergs en Elias Tieleman. Zie: www.orgacom.nl).
- 2 Tijdens *Vier de Kunstvlai*, Westergasfabriek, Amsterdam (6 t/m 14 mei 2000) werden de *One Minute Awards* uitgereikt. Voor meer eenminuten zie: www.sandberg.nl/deeenminuten/.

Harald Schole is beeldend kunstenaar en redacteur van *kM*.
— — — —

Videostill uit: Harm Kuiper, *My heart is full of dust*.

Videostill uit: Schaap/Timmer, *Neger* (naar een gedicht van Lucebert).

Videostill uit: Nicky Zwaan, *Grensgezicht*.

